

terjedhetne. Ám egyik sem... A valósághoz van köze. Mert csodálatosan szép látni a leveleken átszűrődő napfényt, vagy önfeledten bóklászni a lehullott falevelek között és színesen álmodni erről az élményről.

Ezzel a felszabadító érzéssel telnek meg Dobribán Fatime festményei. Érzékeny lélek, aki festői tehetségének birtokában igen finomra hangoltan képes kifejezni megszabadulását. Gyötrő gondjaink, gondolataink velünk és bennünk élnek. Megoldást keresünk. A fiatal művész válasza és megoldása, hogy városi emberként bemegy a zöldbe, visszatalál a természethez. A tárlaton bemutatott sorozat e szándék tükröződése.

A *Barátaim, a levelek I-VII* képegyüttes főszereplője összehajol a megnyugvást nyújtó élővilággal. Kettőjük barátsága néhány felnagyított képi elem és gesztus árnyalt, festői-formai összecsendüléséből kiolvasható. Kapcsolatuk szemérmes. Az ecsetjárás érzékelteti belső rezdülésüket. Így, sorozat formájában (ezért az I-től VII-ig számozás) a képek egymást feltételezik s ez sajátos ritmust kölcsönöz a műnek.

Dobribán Fatime számára azonban létezik egy másik természetes közeg is, melyben az emberek közti kapcsolatot igyekezik fölfejteti. Ő erre is fogékony. Egyszerű konfliktusok - ahogyan annak idején a társasági lapok is megírták. Festményként feldolgozott újságcikkek jelennek meg előttünk, banális-veszedelmes viszonyokról. (Például: *Nem is tudtam, hogy ilyen jól táncol; Csak tudnám, mit szeretek benne..*) Fintor és humor a vásznon.

„Ahol emberek vannak, ott minden megtörténhet, legyen szó különleges alkalmakról, baráti összejövetelekről, mindennapi jelenetekről vagy magányos üldögélésekről” - magyarázza az alkotó, akinek előadói stílusa jó ízléssel ráhangolódik választott témájára. Kicsit populáris, illusztratív, de sohasem bántó vagy durva. Tehetsége és szakmai ismeretei mértéktartást diktálnak, ennél fogva tipikus történetei hitelessé válnak.

Dobribán Fatime kiállított képei alapján bizonyosak lehetünk, hogy hallunk még a fiatal festőművészről. A kortárs magyar művészetnek ugyanis szüksége van hasonlóan őszinte és finom lelkű emberekre, szellemes, jó felkészültségű művészegyéniségekre.

Benedek Katalin

*****

A tizenhárom

Elképzelhető, talán még érthető is, ha az egyik ország nem különösebben érdeklődik egy másik ország mártírjainak emléke iránt.

Az azonban egyszerűen érthetetlen, hogy iszonyodjon tőlük, ha egyszer ezek a mártírok nem valamiféle egymás elleni ügyben, hanem éppen a haladásért, az iga lerázásáért, a szabadságért - amely szabadság végső soron oszthatatlan, csakis mindenki szabadsága lehet, másként nem szabadság - haltak meg.

Haynau főhadsegédjének, Susan vezérőrnagynak saját kezű levele arról, hogy 1849. október 6-án, tehát Latour hadügyminiszter halálának évfordulóján - akit a felbőszült bécsi tömeg 1848. október 6-án a hadügyminisztérium épülete előtt meggyilkolt és holttestét egy lámpavasra akasztotta - pontosan mikor és hogyan hajtsák végre a kivégzéseket.

(részlet)

A hadsereg főparancsnok úr önmagyméltósága (*Haynau - dcs, megjegyzése*) megbízásából közlöm önnek, hogy a mellékelt ítéletek végrehajtására reggel, idejekorán kerüljön sor, hogy az elítéltek egész nap közszemlére legyenek kitéve a vesztőhelyen, elrettentő például.

Elmúlt azóta 154 év.
Hiszen magyar, oláh, szláv bánat
Mindigre egy bánat marad...
Dunának, Oltnak egy a hangja,
morajos, halk, halotti hang...

Ady Endre versének keletkezése óta is sokan, sokféleképpen igyekeztek bizonyítani, hogy nem egy a hangja... Hogy a bánat nem egy bánat, és „a múltat végképp eltöröljük!”... (hogy egy másféle dalból idézzünk).

Arad város román többségű önkormányzata úgy gondolta, hogy „egy a hangja...”, hogy megbecsüli a magyarokat a visszaállítással, hiszen attól nem kisebb, hanem éppen nagyobb lesz Románia. De a várost leintették.

Tudjuk, honnan jön a hazugság, a rövidlátó, kicsinyes gyűlölet indulata, Nevezzük néven: ezúttal a magyargyűlölet ismét győzelmet aratott. Reméljük, hogy nem hosszú távon.

Egyéni véleményem, nem kell egyetérteni: érhetett-e el többet magyar miniszterelnök az elmúlt hetekben? Akárhogyan is hívják s bármilyen színű legyen is a meggyőződése? Tud-e bármelyikünk ötletet adni, amellyel hipp-hopp, európai, kulturált úton és méltó módon sikerül a szószegőt ígérete betartására bírni?

Nincs tehát aradi szobor. A tizenhárom emlékére.

(És ne beszéljen senki arról, hogy Zala György szoboregyüttese nem a legmagasabb színvonalú műalkotás, hiszen valóban nem az. De a legkevésbé sem erről van szó, nem ez az ok.)

1849 október 6-a: annak a bizonyos tizenhárom embernek a kivégzése egyúttal az álkeresztényi, kicsinyes Habsburg birodalom bukásának kezdete. Vakon, rövidlátó módon, bosszúra hivatkozva és gyűlöletből gyilkolni ugyanis csak elvakult, önző, gyáva ember (omlandó birodalom) szokott.

Tizenhárom ember. Az a tizenhárom - köztük ki akaratlanul, ki előre vállalva, ki pedig vállalt kötelességét becsülettel teljesítve - igenis vértanú. Magyar, örménymagyar, horvát, sváb, osztrák: tizenhárom ember, Nem származásukkal és nem szájukkal váltak a magyarság hőseivé - legtöbbször még utolsó, kivégzés előtti búcsúleveleit is németül írta hanem a sorsukkal.

Nem más népek, fajok, vallások ellen, hanem a tisztességért...

Emberek, akik kivégeztetésük előtt nem az álmodott jövőbe meredtek, mint megannyi bronzból öntött filmhős, hanem a feleségüktől, gyermekeiktől, jóbarátaiktól búcsúztak. Emberek, akik élni akartak s dolgaikat továbbra is felelősen tenni. És reménykedtek az utolsó pillanatig, hogy „hátha”... aztán vállalták az elkerülhetetlent, összeszorított foggal és görcsbe ránduló gyomorral.

Nemesi családok fiai, vagy polgári származásúak, főtisztek - de elsősorban és végső soron emberek. Nagyszerű emberek,

Tizenhárom ember, Tizenhárom vértanú...

***

(Az itt következő összeállítás szövegei és a hozzájuk fűzött jegyzetek *Az aradi vértanúk* című, Budapesten 1983-ban megjelent könyvből származnak, amelynek szerkesztője és jegyzetírója *Katona Tamás*)

1. Gróf Leiningen-Westerburg Károly Jegyzetei

(részlet)

Október 4. Komor hangulat, a Damjanichcsal való tegnapi beszélgetés hatására nem tudok írni.

Este cédula Damjanichtól. (Lásd a továbbiakban - dcs.) Mindig Vécsey kapja a legfurcsább híreket. Komáromot nem adták át, Schlick fogságban, poroszok Pozsonyban. (Az utolsó sorokat németül rövidítve írta, alig olvashatók - ez az egyik értelmezési feltételezés - a kötet szerk.) Liza levele. Porkoláb, Fegyverek. (*Haynau megerősítette a halálos ítéleteket, ezért átkutatták a cellákat, nehogy a tábournokok öngyilkosságot követhessenek el - a kötet szerk.*) Holnap reggel hétkor hadbírótság elé. Élet vagy halál, Uram, amint parancsolod!

Levele sógorához, Rohonczy Lipót fogoly huszárezredeshez október 6-án reggel (*részlet*)
Éppen most szenvedtek ki négyen közülünk, még visszhangzanak a lövések szívemben.

2. Lázár Vilmos

1848-i honvéd ezredes aradi vár fogságban kivégeztetése előtt írt emlékirata (*részlet*)

Kétnapi hiú várakozás után délután végre megjelent egy dzsidástiszt egy nyílt levéllel tőle. (Báró Reviczky Máriától, Lázár feleségétől - dcs.) Átfutottam a kedves sorokat - nem engedik, hogy meglátogasson. Fájdalmam nagy volt, de összeszedtem magamat, ne legyen a tisztnek diadala rajta - gondolám magamban -, és nem is volt. Néhány sorban válaszoltam. A távozó után az ajtó becsukódott. Összegörnyedtem mélyen égető fájdalomban, szememből könnyek perdültek ki. El voltam választva a világtól, s ami nekem e világon legkedvesebb, nőmtől.

3. Schweidel József

Aradi fogságom naplója (*részlet*)

Valóban ne adnának kegyelmet nekünk? Az utolsó pillanatig olyan reménykedve bizakodom, hogy nem is tudom magam átengedni a halál gondolatának.

Adalbert fiam egész délután nálam volt, és ez a látvány elszomorít; a kedves, derék fiú adta át nekem szeretteim, drágáim utolsó szíves üzenetét.

Zárom ezeket a sorokat, és remélem, hogy október 6-án örvedetesebb érzésekről számolhatok majd be.

Ezt a három ív papírt, amelyen hűségesen megírtam aradi fogságomat, adják át feleségemnek, Domicának, ha bele nem pusztul bánatába.

4. Damjanich János

levele Leiningen-Westerburg Károlynak

Ma reggel (1849 október 4-én - a kötet szerk.) megérkezett egy gránátostiszt futárként az ítéletünkkel. Nem sejtek semmi kedvezőt, mert szegény Emiliámat nem engedték be, pedig volt engedélye, hogy bejöhessen hozzám. Amit Isten ad, kedves öregem, el kell viselnünk, mint oly sok háborús veszedelmet; keményen és félelem nélkül nézzünk szemébe a kaszásnak, és próbált férfiként álljuk ki azt, amit ránk mértek. Vigasztaljon Isten, jó barátom, mennyire szeretnélek látni! Igaz barátod

Damjanich

5. Dessewffy Arisztid

levelének fennmaradt töredéke

Az a bizonyos evőeszköz, amellyel Tonim (*Dessewffy első felesége és unokahúga, Újházy*

Antónia - a kötet szerk.) mindig étkezett, a női óra, amellyel Kálmán (Dessewffy Kálmán, a vértanú testvére - a kötet szerk.) Velencében megtisztelte, üvegekkel díszített ágya, az éjjeliszekrény és a kockadíszes adassék nagyon szeretett feleségemnek, Emmának (Dessewffy második feleségének, Szinnyi Merse Emmának -a kötet szerk.) A többivel Albert fivérem (Dessewffy Albert volt testőr; a vértanú öccse - a kötet szerk.) rendelkezzen belátása szerint, csak a Kálmán fivérem javára szóló megjegyzés a végrendeletben maradjon meg.

6. Kiss Ernő

levele lányának, Bobor Györgynének

Kedves jó Róza!

Megadás Isten akaratában (*ez a levél október 5-ről való - a kötet szerk.*) illik egy vallásos, művelt asszonyhoz. Ezért kérek téged, ha csak egy kicsit szeretsz: mellőzz minden hiábavaló exaltációt, hanem őrizd meg egészségedet gyermekeidnek és téged forrón szerető atyádnak

Ernő

(részlet az aradi minorita rendház naplójából)

A három áldozat arcra borulva, Kiss Ernő hátrabukva feküdt a sánc árkában a nap lementéig. Kiss Ernőt a lövések közléről érték, bőrébe fúródott a lópor, s a füst befeketítette arcát.

7. Nagysándor József

levele Vinkler Brunó minorita szerzetesnek

Kedves tisztelendő úr - tisztelt barátom!

Szíves ígérete szerint méltóztassék Pestre Schmidt János rokonomnak, Kalocsára Nagysándor Imre érseki orvos bátyámnak s Lugosra Ungváry János rokonomnak néhány vigasztaló sorokat írni; ezen fésűt és inggombot szíveskedjék a bizonyos pesti irományokkal s gyűrűvel (*mivel Nagysándor József az unokahúgát akarta feleségül venni, külön esketési engedélyt kellett kérnie az esztergomi érsekségtől. Ezt az engedélyt és a jegygyűrűt küldte vissza, mint erről Vinkler Brunó minorita szerzetes visszaemlékezéseiből értesülhetünk... - a kötet szerk.*) elküldeni, ezekre kéri tisztelő barátja

Nagysándor József

8. Poeltenberg Ernő

levele feleségének, Arad, 1849 október 5. (részlet)

Te is, hön szeretett Pauline-om, érzem! megbocsátod mindazt a keserűséget, amit életemben okoztam neked! Megbocsátod, hiszen mindig a jóság angyala voltál! - Ó, mennyire fáj a szívem, hogy nem láthatlak, nem csókolhatlak többé.

Légy hát erős, jó Pauline-om, légy erős irántam érzett szereteted kedvéért, gondold meg, hogy gyerekeid vannak! hogy értük kell élned!!

Szerencsétlen Ernőd

9. Vécsey Károly

levele feleségének (részlet)

Drága, imádott Linám! szeretett, erényes, legkedvesebb feleségem! Látom, ez életem utolsó

pillanata - meg kell hálnom, tehát még egyszer Isten veled, óvjon Isten, vezessen minden lépésedben utolsó leheletem, Lina, hogy odaát egy jobb életben bizonyosan újra egyesülünk. - Isten veled, jó lélek; és bocsáss meg mindazért a fájdalomért, amit talán akaratlanul is okoztam neked; csókollak, csókolom kedves lányomat - lányodat -, Gizellát. Isten veled.

Október 6. reggel 6 órakor

Szerencsétlen Károlyod

10. **Aulich Lajos**

(Vinkler Brúnó minorita szerzetes visszaemlékezése) (részlet)

A vizsgálaton vagy kihallgatáson a haditörvényszék minden kérdésére ez volt a válasza:
„Királyom parancsára esküdtem hűséget a magyar alkotmányra - s eskümet halálomig meg kell tartanom.”

Úgy is volt, mert az esküt szem előtt tartva élte utolsó percéig híve volt az ügynek.

11. **Török Ignác** tábornok

(Baló Béni református lelkész visszaemlékezése Kacziány Géza lejegyzésében) (részlet)

...Török fejéről lehull parókája, mely kopasz fejét fődte. A hideg őszi levegőtől az agg katona sírógörcsöt kapott.

- Nem szégyelli magát - kiáltott rá Tichy a lóról -, sírni, mint egy gyerek!

Török kiegyenesedett, befödve fejét.

- Szégyellje magát ön, hóhérlegény! S ezzel büszkén ment a bitó alá, miután bajtársait előbb sorban megcsókolta. Amint a kötelet nyakára tették, szívszélhűdés érte, s mint halottat kötötték föl.

12. **Knezic Károly**

(Baló Béni református lelkész visszaemlékezése Kacziány Géza lejegyzésében)(részlet)

Knezic Károly eddig folyton imádkozott magában. Ő volt az egyetlen, ki szemüveget viselt, s ez leesett szeméről, mikor a porkoláb őt (a reglement rendelkezése szerint) odaszította a hóhérlegényekhez.

Knezic utánahajolt, hogy fölvegye.

- Hagyja ott! - rivallt rá Tichy őrnagy.

- Lát maga az akasztófán úgylis.

Knezic megvetőleg nézett rá, s fellépett a zsámolyra. Pár perc múlva ő is az örök bíró előtt állott.

13. **Láhner György**

(Baló Béni református lelkész visszaemlékezése Kacziány Géza lejegyzésében) (részlet)

Harmadik áldozat Láhner volt, ki nagy léleknyugalommal halt meg.

(Johann Schükl cs. kir. hadbíró százados igazolása Franz Bott hóhérnak Láhner György kivégzéséről)

Bizonyítvány

mellyel igazoljuk, hogy Franz Bott hóhér 1849. október 6-án felségsértés büntette miatt halálra ítélte Láhner Györgyöt Aradon kötél által kivégezte, és e foglalatosságánál a kellő

ügyességet és jártasságot tanúsította.

Ezt saját kezű aláírásunkkal hitelesítjük. A cs. kir. katonai különleges vizsgáló bizottság részéről:
Arad, 1849. október 6. Schükl hadbíró százados Josef Tichy őrnagy a cs. kir. 25.
sorgyalogezredben

***

Hátha, egyszer mégis a költőnek lesz igaza?

*Hiszen magyar, oláh, szláv bánat
Mindigre egy bánat marad...*

*Dunának, Oltnak egy a hangja,
morajos, halk, halotti hang...*

Ez Adytól a Magyar jakobinus dala. S a vértanúkra emlékezzünk büszkén.

dcs

*****

Kisboldogasszony napi búcsú Gyergyószentmiklóson

Nagy megtiszteltetés volt számomra Puskás Attila vikárius, örmény katolikus plébános úr és Hajdó István római katolikus főesperes úr meghívása szeptember 7-re, a Kisboldogasszony napi búcsúra.

Bár csak néhány napja tértem vissza Erdélyből, mégis úgy éreztem, hogy a legnagyobb örmény katolikus közösség búcsúján együtt kell imádkozzam a közösség tagjaival a közösség megmaradásáért, a régen várt örmény katolikus plébános s egyúttal vikárius Úrért. Műemlék templomunk zsúfolásig megtelt a hívekkel, vendégekkel.

Az örmény szertartás szerinti szentmise magyar nyelven - örmény betétekkel - lehetőséget adott a hívek lelki együttműködésére. Mert értették és mert megtartották hűségüket őseik rítusához. Így vált mindenki számára igazán búcsúvá az együttimádkozás. A kórus gyönyörű saragánjai könnyeket csalt a szemekbe, de úgyszintén a méltóságteljes körmenet a templom körül, a cinteremben, magyar egyházi énekekkel. A vörösköpönyegesek szép felvonulása csak fokozta az amúgy is felemelő ünnepséget.

A szentmise után a híveket az Egyháztanács és az Oltáregylet vendégelte meg a Plébánián, ahol mód nyílt megtekinteni a plébánia felújítási munkálatait, hogy mielőbb elfoglalhassa székhelyét Puskás Attila plébános úr. Díszebéd és vacsora, bensőséges beszélgetések, találkozások, valamint az elmúlt napok súlyos viharkárainak magtekintése az örmény katolikus temetőben, tették sűrűvé a 48 órás villámlátogatás programját.

De minden fáradságot megér egy őseinkhez hű és méltó közösséggel való együttlét, amely mindenkit csak megerősít hitében. Mert csak így érdemes élni.

Köszönöm az élményt és megerősítést.

dr. Issekutz Sarolta

Erdélyi Örmény Gyökerek Kulturális Egyesület elnöke

*****